

Lubomír Hampl

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
Wydział Humanistyczno-Społeczny

Współczesna recepcja myśli Komeňského w Czechach na podstawie przykładu jego słynnej sentencji dotyczącej narodu i wizji lepszej przyszłości

A contemporary reception of Komenský's thought
in the Czech Republic on the basis of his famous sentence
concerning a nation and the vision of a better future

*Vláda věcí Tvých,
zase se k Tobě vrátí – lide český!*

tłum. pol.:
*Władza rzeczy Twoich,
wróci ponownie do Ciebie – ludu czeski!*

Napis z reliefu w budynku szkoły
w miejscowości Dolany¹

Streszczenie

Autor przywołuje recepcje Jana Amosa Komeňského oraz przedstawia, jak jego siedemnastowieczne myśli – zarówno dydaktyczno-oświatowe, jak i filozoficzno-pansoficzne – zostały wykorzystane (np. w przemówieniach czy orędziach, na konferencjach czy nawet w deklaracjach proklamujących państwo) przez wybitnych mężów stanu narodu czeskiego, jakimi byli T.G. Masaryk i Václav Havel. Skoncentrowano się na odtworzeniu słynnej sentencji Komeňského, pochodzącej z jego *Testamentu umierającej matki Jedności Braterskiej*, która brzmiała: *Władza rzeczy Twoich, wróci ponownie do Ciebie – ludu czeski!* W dalszej części autor przywołuje sens tych słów w innych okolicznościach, tj. w patriotycznej pieśni pt. *Modlitwa dla Marty*, śpie-

¹ Hasło to jest motywem przewodnim niniejszego opracowania. Fizycznie znajduje się ono oczywiście w wielu miejscach na całym obszarze Republiki Czeskiej w formie różnorodnych napisów na reliefach, tablicach pamiątkowych i okolicznościowych, czołowych fasadach budynków, na pomnikach itp. Przekonamy się również, że zostało ono również przeniesione do treści piosenki patriotycznej, która dla narodu czeskiego odegrała ważną rolę w procesie przemian ustrojowych. Z uwagi na wzniosłość, hasło to jest także przywoływane przez wybitnych czeskich mężów stanu. Współczesna lingwistyka zaliczyłaby tę sentencję do kategorii tzw. słów skrzydlatych ze względu na fakt, że jest to wypowiedź bądź są to fragmenty wypowiedzi konkretnej znanej osoby, które utrwały się w uzusie i są spontanicznie odtwarzane. Skrzydlate słowa (czes. *okřídlená slova*) można uważać za podgrupę związków frazeologicznych i idiomatycznych, a ważną ich cechą wyróżniającą jest możliwość wskazania zarówno autora, jak i źródła, z którego dana wypowiedź pochodzi.

wanej podczas wydarzeń Praskiej Wiosny z 1968 i podczas rewolucji aksamitnej z 1989 roku. Przeprowadzono również analizę tych słów, znajdujących się (w skróconej wersji) na pomniku Jana Husa na Rynku Starego Miasta w Pradze, gdzie również odnajdujemy słynne fragmenty słów Komeńskiego, dotyczące lepszej wizji narodu czeskiego w przyszłości.

Słowa kluczowe: Komeński i jego prorocтво, naród, wizja lepszej przyszłości, T.G. Masaryk, Václav Havel, Marta Kubišová, hasło przewodnie: *Władza rzeczy Twoich, wróci ponownie do Ciebie – ludu czeski!*

Abstract

The Author refers to receptions of Jan Amos Komenský and to how his seventeenth century thoughts – both, teaching-educational and philosophically-pansophical – have been used (e.g. in speeches or addresses, at conferences, or even in declarations proclaiming a Nation) by eminent statesmen of the Czech nation, such as T.G. Masaryk i Václav Havel. The focus falls on reconstructing the famous Komenský's sentence coming from his work *The Last Will and Testament of the Dying Mother, The Unity of Brethren*, the line *the government of your affairs will again return to you, O, Czech people!* Subsequently, the author refers to the said words realized in other circumstances, i.e. in the patriotic song entitled *A Prayer for Marta* sang during the Prague Spring of 1968 and during the Velvet Revolution of 1989. An analysis of the words (in an abridged version) situated on the monument of Jan Hus in the Old Town Square in Prague has been conducted, where we also find the famous fragments of Komenský' words, concerning a better vision for the Czech nation in the future.

Keywords: Komenský and his prophecy, nation, vision of a better future, T.G. Masaryk, Václav Havel, Marta Kubišová, the motto: *The government of your affairs will again return to you, O, Czech people!*

O tym, jak wielki wpływ wywarł Jan Amos Komeński (1592-1670) na łącznie, scalanie i jednoczenie się narodów oraz na powstawanie nowego państwa na mapie kontynentu europejskiego, możemy się bezpośrednio przekonać najpierw ze słów tzw. *Deklaracji Waszyngtońskiej*, wygłoszonej na stopniach Kapitolu w dniu 18 października 1918 roku przez Tomasza Garrigue'a Masaryka². Dokument ten podpisany został także przez Milana Rastislava Štefánika³ i Edvarda Beneša⁴, kiedy proklamowano parę dni później niepodległość Czechosłowacji.

Komeński w przedmiotowym dokumencie został w sposób podniosły, patetycznie przywołany, a to dosłownie w jednym, konkretnie wyszczególnionym fragmencie, z którego jasno wynika, że pełnił on ważną funkcję, określaną we współczesnej lingwistyce pojęciem kulturowemu⁵ (patrz przedmiotowy wycinek tekstu *Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou* – pol. Deklaracja niepodległości narodu czechosłowackiego przez tymczasowy rząd Czechosłowacji):

² W tamtym okresie prof. T.G. Masaryk (1850-1937) był przewodniczącym Rady Ministrów i ministrem finansów – później został pierwszym Prezydentem Republiki Czechosłowackiej. Nazywany był Ojcem niepodległej Czechosłowacji.

³ Milan Rastislav Štefánik (1880-1919) był generałem i pełnił funkcję Ministra Obrony Narodowej.

⁴ W tym czasie dr Edvard Beneš (1884-1948) sprawował dwie ważne funkcje państwowe: ministra spraw zagranicznych i ministra spraw wewnętrznych.

⁵ Termin ten może być rozumiany jako jednostka kulturowa, należąca do danego systemu kultury.

*Přijímáme ideály moderní demokracie a budeme k nim lnout, ponevadž to byly ideály našeho národa po staletí. (...) **My, národ Komenského**, nemůžeme, než přijmout tyto zásady, vyjádřené v americké Deklaraci nezávislosti, v projevech Lincolnových a v prohlášení práv člověka a občana. Za tyto zásady krvácel náš národ před pěti sty lety v slavných bojích husitských [tłum. pol.: Przyjmujemy ideały współczesnej demokracji i będziemy do nich lnąć, ponieważ przez kilka wieków to były ideały naszego narodu. (...) **My, naród Komeńskiego**, nie możemy zrobić inaczej, niż tylko przyjąć te reguły przedstawione w amerykańskiej Deklaracji Niepodległości, w wystąpieniach Lincolna i w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela. Przez te zasady wykrwawiał się nasz naród przed pięcioma wiekami w słynnych walkach husyckich].*

T.G. Masaryk dobrze znał losy dzieł Komeńskiego i wiedział, że ta wybitna postać sporo rozmyślała o przeszłości następnych generacji narodu czeskiego. To była jedna z głównych przyczyn, dla czego Masaryk przemówił do czeskiego narodu, używając patetycznych słów: *My naród Komeńskiego*. Wspólną cechą łączącą zarówno Jana Amosa Komeńskiego, jak i Tomasza Garrigue'a Masaryka było to, że obaj chcieli, by ludzie znów zaczęli czytać Biblię, śpiewać czeskie piosenki duchowe i religijne, żeby mieli zrozumiały liturgię oraz by interesowali się rzeczami o charakterze publicznym. J.A. Komeński był dla Masaryka w ówczesnym okresie – tj. w czasie toczącej się pierwszej wojny światowej – w pewnym stopniu uspakajającą i formacyjną postacią, przynoszącą wieść o światowym pokoju w rozdzielonym i skłóconym świecie.

Czechosłowackie wejście i przystąpienie do tzw. rodziny narodów demokratycznych zostało na początku XX wieku w sposób dogłębny historycznie uzasadnione zwłaszcza tym, że „jesteśmy narodem Komeńskiego”, co wówczas już oznaczało, że „My – jako przedstawiciele narodu czechosłowackiego”⁶ identyfikujemy się w pełnym zakresie z KOMEŃSKIM (tj. z jego poglądami, myślami i koncepcjami). Niewątpliwie oznacza to także, że jego głębokie przemyślenia, precyzyjne działania i czyny były we wszystkich momentach dla narodu czechosłowackiego przysłowiowo tzw. niewysychającym źródłem idei kreatywnych, z których wynikały rozsądne rozwiązania konstruktywne oraz promieniowała z nich niebywała odwaga w podejmowaniu ostatecznych decyzji.

Przedstawiony leksem *naród*⁷ w kulturze każdego poszczególnego państwa stanowi istotne pojęcie. Przytoczę definicję, jaką posługiwał się Komeński:

*Národ 'je veliký počet lidí, pocházejících z téhož kmene, kteří bydlí na témž místě na zemi (jakoby ve společném domě, jež nazývají vlast), mluví týmž jazykem, a jsou tak spojeni týmiž svazky společné lásky, svornosti a snahy o obecné dobro' (por. *Gentis felicitas* – czes. *Šťěstí národa* 1972: 259 i 2014: 219; pol. *Szczęście narodu* 1964:*

⁶ Zachowuję naturalnie realia i ramy czasoprzestrzenne oraz oficjalną terminologię, jaka obowiązywała w tamtym okresie, czyli w 1918 roku.

⁷ Również były polski prezydent Lech Wałęsa, występujący 15 listopada 1989 roku w Kongresie USA, rozpoczął swoje przemówienie od słów: *My naród* – nie precyzując jednak ani etnonimicznego nazewnictwa, ani konkretnie wyszczególnionej osoby, na której watro lub można by się było względnie wzorować, uważając taką postać za autorytet i godny wzór do naśladowania.

474) – [tłum. pol.: naród, czyli lud, to jest „rzesza ludzi, którzy wywodzą się z tego samego szczepu, mieszkają na tym samym obszarze świata (jakby we wspólnym domu, który zwie się ojczyzną), używają jednakowego, sobie właściwego języka i są złączeni ze sobą tymi samymi więzami miłości, zgody i troski o dobro publiczne”].

Pierwszy czechosłowacki prezydent T.G. Masaryk, jak zaznacza Floss (2005: 8), uważał Jana Amosa Komeńskiego za pierwszego paneuropejczyka. Profesor Masaryk przejął od Komeńskiego pogląd (por. Mahler 2006: 58), że wykształcenie i wychowanie są kluczem do ogólnej poprawy człowieka, społeczeństwa i życia. Dzieła Komeńskiego odgrywały ważną rolę w kulturowym i politycznym przebudzaniu się czeskiego narodu zarówno w drugiej połowie XIX wieku, jak i w początku wieku XX. Można powiedzieć, że jak na czasy, w których przyszło mu żyć, Komeński zdecydowanie je wyprzedził. O tym, że była to wybitna osobowość, świadczy pogląd Vladimíra Beneša, który nie ma wątpliwości co do tego, że można Komeńskiemu przypisać miano „geniusza”, jako jednej z niewielu osób⁸, jaki naród czeski posiada (Beneš 2006: 42).

Z koncepcji nauczania wynika, że Komeński był również propagatorem daleko idącej myśli skupiającej się na szeroko pojmowanej integracji europejskiej (aż chciałby się to rozpoczęte połączenie kolokacyjne uzupełnić dodatkowo przymiotnikiem *światowego formatu* łączenia się narodów). Oznacza to, że w jego urzeczywistnianej działalności odnajdujemy stopniowo wątki wskazujące, że propagował on powołanie np. międzynarodowego trybunału do pokojowego rozwiązywania spornych zagadnień międzynarodowych, które odpowiadają współcześnie prowadzonej działalności ONZ.

Kiedy natomiast ówczesna Czechosłowacja wstępowała po zakończeniu drugiej wojny światowej do wyżej już wspomnianej Organizacji Narodów Zjednoczonych, panowało przekonanie, że poglądy Komeńskiego i proponowane przez niego wizje, zawarte w takich dziełach jak np.: *Via lucis* (czes. *Cesta světla* – pol. *Druga światła*) i *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (czes. *Obecná porada o nápravě věcí lidských* – pol. *O powszechnej naprawie rzeczy ludzkiej*), przyczynią się do powstania innej organizacji międzynarodowej, a konkretnie UNESCO⁹. Dzieła te były jednocześnie nawoływaniem do kształcenia i humanitaryzmu, skoncentrowanego wokół oświatowo-edukacyjnego wspierania współpracy w dziedzinie kultury, sztuki i nauki oraz łagodzenia dysproporcji problemów życia współczesnego.

W roku 1650 Komeński napisał *Kšaft* (tzw. testament umierającej matki Jedności Braterskiej). Został wtedy ostatnim biskupem tego rozproszonego w ojczyźnie Kościoła i widział, jak stopniowo ginie z innymi Kościołami, więc odczuwał potrzebę podzielenia się z tymi Kościołami istniejącym dziedzictwem duchowym, czyli tak ważnej dla niego Jedności. Pod koniec *Kšaftu* zwraca się do

⁸ Można by tu wymienić takie ważne dla narodu czeskiego osobowości, jak np.: Wacław II, Karol IV, Mistrz Jan Hus, Jan Žižka.

⁹ Z inicjatywy UNESCO w 1970 roku w 300. rocznicę śmierci Komeńskiego obchodzono te wydarzenia na całym świecie jako Międzynarodowy Rok Wychowania i Rok Komeńskiego.

narodu czeskiego i morawskiego i do swojej ukochanej **ojczyzny**¹⁰, której przekazał w imieniu Wspólnoty Jedności Braterskiej podstawowych sześć wartości. Dotyczyły one:

- miłości do prawdy;
- miłości do Biblii – księgi Bosko-ludzkiej; – patrz wydanie *Biblii Kralickiej*;
- miłości do harmonii Bożej;
- gorliwości w służbie Bożej; – tj. próba zjednoczenia czeskich kościołów ewangelicznych;
- miłości do języka czeskiego;
- jakości wychowania młodych ludzi – lepszy sposób i metody wychowania młodzieży.

To wszystko oddawał Komeński Czechom jako tzw. przysłowiowy popiół spalonej wspólnotowej Jedności, żeby z niego został wytworzony ług do obmycia brudu potomków, podobnie jak Bóg kiedyś pozwolił Wspólnocie Jedności Braterskiej powstać z popiołu Jana Husa – jednej z najważniejszych postaci czeskiego narodu.

Komeński rozpoczął przekazywanie tego dziedzictwa spuścizny od następujących słów: *Wierzę i ja Bogu, że po przejściu wichur gniewu przez grzechy nasze sprowadzone na głowy nasze, władza rzeczy twoich do ciebie ponownie powróci, o ludu czeski*, które stały się – jak możemy się przekonać – nie tylko mottem niniejszego artykułu, ale i kluczowymi słowami przedmiotowego zakresu badawczego. To było zapowiadane proroctwo¹¹, które się wypełniło – prawie po trzystu latach – to jest w 1918 roku, kiedy 28 października tegoż roku rzeczywiście powstało nowe państwo na mapie Europy – Czechosłowacja. Tymi słowami również T.G. Masaryk rozpoczął 22 grudnia 1918 roku swoje pierwsze przemówienie w nowo wybranym parlamencie. Te słowa z przedstawianego dzieła miały dla narodu czeskiego, zwłaszcza w okresie pierwszej i drugiej wojny światowej, dużą siłą nośną.

Również inny czechosłowacki (później czeski) prezydent, Václav Havel, nie zapomniał o Komeńskim, o wybitnych walorach edukacyjno-oświatowych jego dzieł i pansoficzno-pokojowym usposobieniu. W noworocznym orędziu¹² skierowanym do narodu, pierwszego stycznia 1990 roku wypowiedział trzy istotne zdania, w których między innymi celowo zmienił czasownik dokonany, dodając do podstawy słowotwórczej czeski przedrostek *na*-¹³ oraz celowo do-

¹⁰ Konkretnie Komeński napisał: *Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenouti také nemohu při svém již dokonalém s tebou se sloučení* (Kšaft 1970: 23), przez co żegnał się ze swoim czeskim i morawskim narodem, czyli ze swoją ukochaną ojczyzną.

¹¹ Proroctwo w formie modlitwy Komeńskiego zostało dosłownie wypełnione. Nasz naród jest wolny i niepodległy oraz wstępuje do wspólnoty narodów europejskich – tak w skrócie można przedstawić wizję wielkiego człowieka z siedemnastego wieku, która się w przyszłości – prawie trzysta lat później – pomyślnie spełniła.

¹² To noworoczne orędzie prezydenta Havla było ważnym przemówieniem dla wielu Czechów, ponieważ to było pierwsze wystąpienie po niedawno zakończonej rewolucji aksamitnej – (czes. *sametová revoluce*).

¹³ Por. czeski czasownik dokonany *navrátit* oznacza: oddać, zwrócić, przywrócić, powrócić a czes. czasownik niedokonany *navracet* tłumaczony jest najczęściej jako zwracać, przywracać, oddawać, powracać (Siatkowski, Basaj 1991: 373 i 889). Patrz również czasowniki: *vracet* (ndk) i *vrátit* (dk).

konał zmiany czasu przyszłego na czas przeszły, chcąc przez to pokazać, że się już zdążyło wypełnić przepowiedane starożytne proroctwo Komeńskiego:

*Můj nejvýznačnější předchůdce zahájil svůj první projev citátem z Komenského. Dovolu mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku. **Tvá vláda lide se k Tobě navrátila*** (<https://www.youtube.com/watch?v=i3OK650epuo> epuo 4 min 45 sek. – 5 min. 07 sek. – dostęp 23.04.2017) – [tłum. pol.: Mój najbardziej znaczący poprzednik (T.G. Masaryk – uwagi własne L.H.) rozpoczął swoje pierwsze przemówienie cytatem z Komeńskiego. Proszę mi pozwolić, żebym ja swoje pierwsze przemówienie ukończył własną parafrazą tejże wypowiedzi: **Twoja moc, ludu, powróciła do Ciebie**].

W innym orędziu noworocznym (01.01.1992 r.), skierowanym dwa lata później do narodu czeskiego, prezydent Václav Havel powiedział:

Dnes vstupujeme do roku, v němž si připomeneme čtyřsté výročí narození J.A. Komenského a který vláda vyhlásila rokem vzdělání a výchovy. Vychovávat – v nejšířším a nehlubším slova smyslu – potřebujeme všichni, od žáčka mateřské školy až po ministra či prezidenta. Nechat se vychovávat není potupa či hanba. Uznání patří všem, kdo se nebojí výchovy, i všem, kdo dobře vychovávají druhé. (https://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/show_html.php?id=157169 – dostęp 23.04.2017) – [tłum. pol.: dziś wstępujemy do roku, w którym sobie przypomnimy czterechsetną rocznicę urodzenia J.A. Komeńskiego. Rząd wygłosił go rokiem kształcenia i wychowania. Wychowywania – w najszerszym i najgłębszym tego słowa znaczeniu – potrzebujemy wszyscy, tj. od ucznia szkoły podstawowej, aż po ministra czy prezydenta. To, że pozwalamy się wychowywać, nie jest przejawem potępienia czy hańby. Uznanie należy się wszystkim, którzy nie boją się wychowania oraz wszystkim, którzy dobrze wychowują innych].

Niecałe trzy miesiące później, to jest 23 marca 1992 roku, Václav Havel otwierał konferencję naukową z okazji 400. rocznicy urodzenia J.A. Komeńskiego. Na zakończenie swojego wystąpienia powiedział:

Zdá se mi, že Komenského dílo, jako dílo člověka, který hluboce trpěl krutostí své doby, je jediným velkým pokusem nalézt v rozháraných poměrech naději pro sebe naležením naděje pro svět. Domnívám se, že naděje dnešní civilizace má podobné obrysy, jako měla naděje Komenského. Tato civilizace se nesmí stát kosmickou lodí, která nás odnáší do nekonečna mrazivé smrti. Zabránit tomu lze jedině tak, že se všemu začnou opět vracet lidská měřítka. Měřítka člověka, který ví, že za svůj život nevděčí jen sám sobě a kterého tudíž provází na jeho pouti labyrintem světa dnes velmi vzácný průvodce jménem pokora (https://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/show_html.php?id=157174 – dostęp 23.04.2017) – [tłum. pol.: „Wydaje mi się, że dzieło Komeńskiego, dzieło człowieka, który tak głęboko cierpiał z powodu okrutności swoich czasów, reprezentuje pojedynczy, wielki wysiłek w celu odkrycia nadziei dla siebie, pomimo chaosu, poprzez znalezienie nadziei dla świata. Odczuwam, że nadzieja dzisiejszej cywilizacji jest jakoś ukształtowana przez nadzieję Komeńskiego. Cywilizacja ta nie może stać się przestrzenią (dosł. statkiem kosmicznym), która rzuci nas w pustkę drętwej

śmierci. Zapobiec temu można tylko w taki sposób, że do wszystkiego powrócą ponownie ludzkie kryteria miernicze. Miary człowieka, który wie, że swoje życie nie zawdzięcza tylko samemu sobie, lecz którego prowadzi na jego drodze labiryntem świata dzisiaj bardzo rzadki przewodnik, okreśłany mianem pokora”].

Warto w trakcie naszych rozważań również wspomnieć i o Marcie Kubišovej (sygnatariuszce *Karty* 77). To ona w trakcie tragicznych wydarzeń w 1968 roku śpiewała pięknie brzmiącą czeszczyzną znaną dziś dobrze współczesnemu odbiorcy piosenkę pt. *Modlitba pro Martu* (pol. *Modlitwa dla Marty*), w której również spotykamy się ze zmodyfikowanymi słowami przewodniej myśli Komeńskiego (patrz wyrazy wytłuszczone). Piosenka ta stała się symbolem oporu narodowego, tzw. Praskiej Wiosny w 1968 roku.

*At' mír dál zůstává s touto krajinou.
Zloba, závist, zášť, strach a svár,
ty at' pominou, at' už pominou.
**Ted' když tvá ztracená vláda věcí tvých
zpět se k tobě navrátí, lide, navrátí**¹⁴.
Z oblohy mrak zvolna odplouvá
a každý sklízí setbu svou.
Modlitba má ta at' promlouvá k srdcím,
která zloby čas nespálil
jak květy mráz, jak mráz.
At' mír dál zůstává s touto krajinou.
Zloba, závist, zášť, strach a svár,
ty at' pominou, at' už pominou.
**Ted' když tvá ztracená vláda věcí tvých
zpět se k tobě navrátí, lide, navrátí;**
at' mír dál zůstává s touto krajinou.*

Piosenka¹⁵ ta śpiewna była również po dwudziestu latach, podczas wydarzeń związanych z najnowszą rewolucją aksamitną¹⁶ w 1989 roku, tj. z punktu widzenia współczesności ponad ćwierć wieku temu.

¹⁴ Komeński bronił poglądów, że Czesi wicherę gniewu sobie sami przyciągnęli przez swoje winy. Dobrą pointą, składającą nas do głębokich rozważań refleksyjnych, może być zwłaszcza to, że kiedy dzieje się coś nie tak, jak powinno być, warto spróbować spojrzeć na współczesną czeską krajinę przez pryzmat właśnie jednakowej optyki – zgodzić się, że jednak trochę zawiedliśmy, i z pokorą uwierzyć w to, na co zwracał dużą uwagę Komeński, że Bóg przywróci dobre czasy dla naszej czeskiej ojczyzny.

¹⁵ Wolne tłumaczenie słów tekstu piosenki na język polski:

Niech pokój nadal pozostaje z tym krajem/ziemią.
Złość, zawiść/zazdrość, nienawiść, strach i zatarg
Te niechaj ustąpią, niech już przeminają.
Teraz, kiedy to **Twoja zagubiona władza rzeczy Twych
Z powrotem do Ciebie powróci, ludu, ona powróci.**

Z nieba chmura powoli odpływa
I każdy zbiera żniwa swoje
Modlitwa moja, ta niech przemawia do serc,
Którą czas złości nie spalił
Tak jak kwiaty mróz, jak mróz.

Skoro już zostały przedstawione jedne z ważniejszych wydarzeń dla narodu czeskiego i słowackiego (w ramach powstawania i funkcjonowania oraz wspólnego trwania w jednym państwie federacyjnym), nie można nie wspomnieć o wspaniałym pomniku Jana Husa w Pradze¹⁷. Na Rynku Starego Miasta w stolicy Czech, w dolnej części opisywanego posągu możemy natknąć się na wyryte słowa, które zostały wypowiedziane przez Komeńskiego:

„*Věřím – že vláda věcí Tvých k Tobě se zase navrátí – ó lide český!*“ – [tłum. pol.: Wierzę – że władza rzeczy Twych do Ciebie ponownie powróci – o ludu czeski!].

Na podstawie tych przykładów mogliśmy się przekonać, jak ważną rolę pełnią wypowiedziane przez Jana Amosa Komeńskiego słowa. Są one nadal aktualne, nie tracą na znaczeniu i pozostają myślą przewodnią współczesnego państwa znajdującego się w środkowej części Europy, które zamieszkują zarówno Czesi, Morawianie oraz Ślązacy, jak i Słowacy, a także i inne mniejszości etniczne.

Chcąc zrobić dogłębną analizę słów Komeńskiego, które w ważnych wydarzeniach przywołują wybitne osobistości, jak np. prezydenci Masaryk czy Havel, ale i piosenkarka Kubišová, lub które to fragmenty utrwalone zostały w formie napisów na pomnikach, tablicach pamiątkowych albo reliefach, wato wtedy sięgnąć do Pisma Świętego, a konkretnie do starotestamentowego Psalmu 103. Z niego dowiemy się, że Bóg potrafi się gniewać, ale nie gniewa się On wiecznie. Jest również miłosierny i łaskawy, nieskory do gniewu i pełen litości. Nie wiecie On sporu bez końca, nie zachowuje na wieki urazy. Czytając wyryty napis na opisywanym praskim pomniku Jana Husa, zauważymy, że nie uwzględniono tam **trzech** ważnych **słów**¹⁸, które w procesie konceptualizacji

Niech pokój nadal pozostaje z tym krajem.
Złość, zawiść/zazdrość, nienawiść, strach i zatarg
Te niechaj ustąpią, niech już przeminą.
Teraz to **Twoja zagubiona władza rzeczy Twych**
Z powrotem do Ciebie wróci, ludu powróci.
Niech pokój nadal pozostaje z tym krajem.

¹⁶ Nazwa rewolucja aksamitna (czes. *sametová revoluce*) ma w języku czeskim synonimiczne określenie: (czes. *nežná revoluce*), którą na język polski tłumaczy się jako „czuła // delikatna // subtelna rewolucja”. Był to okres od 17 listopada do 29 grudnia 1989 roku, w którym doszło do przemian ustrojowych i obalenia systemu władzy w Czechosłowacji. Oprócz 17 listopada, kiedy demonstracje w Pradze były brutalnie i krwawo rozpychane przez policję (nawet przez jednostki specjalnego przeznaczenia), można ten cały okres uznać za „łagodny” przekazywanie władzy. Nazwa pochodzi od metaforyczno-metonymicznego porównania, ponieważ wzorowano się na domenie tekstylna-krawieckiej, a konkretnie na materiale z aksamitu, który jak wiadomo jest „łagodny // delikatny // gładki”. W tym okresie w Czechach powstało Forum Obywatelskie (czes. *Občanské fórum* OF), a na Słowacji Społeczeństwo Przeciwko Przemocy (słow. *Verejnost' proti násilliu* VPN). Szersze rozważania dotyczące rewolucji aksamitnej i rozvodu aksamitnego, por. Ukielski, 2007.

¹⁷ Również w stolicy Republiki Czeskiej do fasady Muzeum Narodowego, mieszczącego się w górnej części Placu Waclawa, zostały wpisane nazwiska ważniejszych osób i postaci, które tworzyły historię czeskiej ziemi i państwowości. W Pradze mieści się również Narodowe Muzeum Pedagogiczne i Biblioteka Jana Amosa Komeńskiego. Muzeum to powstało w 1892 roku.

¹⁸ Analizę przeprowadziła Petra Hoftichová w artykule internetowym pt. *Boj se, neboj se*, por. [www.cb.cz/praha2/old/kazani/Z103_Komensky.doc. – dostęp 23.04.2017].

mogą odgrywać istotną rolę. Chodzi o kluczowe słowa¹⁹: „KOMU” wierzę, „KIEDY” rzeczy zostaną naprawione i „DLACZEGO” złe czasy nastały // przyszły.

Komeński w rzeczywistości napisał następujące słowa:

Věřím i já Bohu, že po přejítí vichřic hněvu, hříchů našimi na hlavy naše uvedeného přivedených, vláda věcí Tvých k Tobě zase se navrátí, ó lide český. A pro tuto naději Tebe dědicem činím všeho toho, co jsem kolí po předcích svých byla zdědila a přes těžké a nesnadné časy přechovala: nýbrž i v čemkoli dobrém, skrze práci synů mých a požehnání Boží, rozhojnění jsem přijala, to všechno Tobě odkazuji. (Komenský KŠaft kap. XIX, 1650/1970: 23) – [tłum. pol.: Wierzę i ja Bogu, że po przejściu wichur gniewu, spowodowanych przez grzechy nasze i sprowadzonych na głowy nasze, jednak władza rzeczy Twoich do Ciebie ponownie powróci, o ludu czeski. Dla tej nadziei Ciebie – narodzie czeski – spadkobiercą czynię, czyli to, co odziedziczono po przodkach i co przechowywano w niełatwych czasach, co dzięki dobrej pracy synów moich i przez błogostawieństwo Boże wzbogacono i zostało przyjęte, to wszystko Tobie przekazuję].

Porównując te słowa do współcześnie otaczającej nas rzeczywistości, dojdziemy stopniowo do wniosku, że chociaż z punktu widzenia teraźniejszości dzieli nas od Komeńskiego ponad trzysta siedemdziesiąt lat (tj. od rozpoczęcia jego działalności twórczej), to i tak wyraźnie odnajdujemy w tym zaprezentowanym fragmencie sporo podobnych powiązań sytuacyjnych, które – jak już było wcześniej powiedziane – nie tracą dziś na aktualności. Komeński przeczuwał, że będziemy w stanie zauważyć bardzo wielką nadzieję w ciężkich czasach, które dotyczyć będą nie tylko czeskiego narodu, ale obejmą i prawie każdego człowieka (tj. jego życie osobiste i rodzinne). Krótko mówiąc, każdego z nas. W czasach ciężkich musimy więc wiedzieć, **komu** ufamy i do kogo mamy zaufanie. Musimy również wiedzieć, do kogo zanosimy swoją nadzieję. Kto daje poręczenie, gwarancję i rękojmię? Kto jest właściwym gwarantem? Komeński mówi jednoznacznie: *Wierzę i ja Bogu*. Tak, Bogu. Bogu, którego znam. Wierzę Bogu, który mnie nie zawiódł. Bogu, do którego wkładana jest wszelka moja nadzieja.

Drugiej rzeczy, jakiej na pomniku nie ma, to data. Nie ma terminu, **kiedy** złe czasy **skończą się**. *Kiedy władza rzeczy Twych do Ciebie powróci*. Bez terminu określającego czas jesteśmy ponownie tylko w sferze pobożnych życzeń i mglistej nadziei, że może kiedyś to nastąpić, w bliżej nieokreślonej przyszłości. Lecz Komeński jednak wyraźnie mówi: *Po przejęciu wichur gniewu*. To jest bardzo ważne stwierdzenie. Oznacza to w duchu Pisma Świętego i w duchu starotestamentalnego Psalmu 103, że *Pan nie będzie prowadził ciągle sporów, nie będzie gniewał się przez cały czas*. Chociaż nas karze, to „przysłowiowo” zawsze czyni to jak ojciec, który miłuje swoje dzieci. Nie da obrazowo więcej, niż udźwigniemy. Analizowane słowa fragmentu *Po przejęciu wichur burzy*²⁰, zgodnie

¹⁹ Doskonale sobie uświadamiamy, że na pomnikach są wypisane tylko naprawdę te najważniejsze cytaty i przywoływane fakty, dlatego warto byłoby je czytelnikowi szerszej przedstawić.

²⁰ Również w dziele pt. *Conatum pansophicorum dilucidatio*, które niebawem ukaże się przeze mnie w polskojęzycznym przekładzie, Komeński odwołuje się do gwałtownej burzy. Zwraca uwagę na fakt, że jest rzeczą nędzną, doprowadzającą do płaczu, żeby zapominać o tym, iż piśmiennictwo naukowe zupełnie różni

z ludową mądrością, oznaczają, że „po każdej burzy wyjdzie słońce”, a w myśleniu filozofa spotykamy porównanie, że „i ta najcięższa godzina w życiu trwa tylko 60 minut”.

Po trzecie, czego na pomniku nie ma, w pewien sposób łączy się ze słowami *grzechami naszymi*. Komeński przed prawdziwym Bogiem stoi z odsloniętą głową, z odkrytą przeszłością, z otwartym sercem przygotowanym do pokuty. Uznaje grzechy. Nie szuka wymówek, nie udaje sprawiedliwego i nie dyskutuje z Bogiem na temat: „dlaczego”, „za co” i „co złego zrobiliśmy”. Jego przekonania można podsumować w skrócie triadą czasowników: *uznaje, wyznaje i wierzy!* To jest postawa, której Bóg może odpowiedzieć. Postawa, która jest punktem wyjścia. Z taką postawą człowiek może iść dalej. Dokąd dalej? Przez wszystkie utrapienia życia. Tak, jak czynił to Komeński, przez wszystkie męki i zmartwienia. Z ukochanej krainy ojczystej na banicję, mając przed sobą wizję wygnania i emigrację. Szedł przez dżumową zarazę, przez pożary i śmierć i przy tym nie stał się zgorzkniałym. Zawsze z nową wizją i nową siłą zaczynał od nowa. Taką właśnie postawą charakteryzował się Komeński, który naprawdę zasługuje jeszcze raz na głębokie uznanie.

Reasumując rozważania, da się z punktu widzenia współczesności powiedzieć, że opisywane proroctwo²¹ i modlitwa Komeńskiego zostały wypełnione, co próbował niejednokrotnie podkreślić w swoich przemówieniach prezydent Václav Havel. Nasz naród jest wolny i niezależny, a także popierany i darzony ogólną sympatią przez wspólnotę narodów europejskich, o czym tak głęboko marzył siedemnastowieczny nauczyciel narodów, czeski teolog i filozof oraz propagator pokojowych rozwiązań, Jan Amos Komeński.

Wzmiankowane dziedzictwo i miłość do prawdy Bożej są tak czyste, jak drogocenne klejnoty²² schowane głęboko w sercu narodu czeskiego. Pokazały

się od broni! Ach, czy nie wystarczy, że cały świat niszczy się mieczami żelaznymi? Czy muszą zmienić się przez to wszystkie pióra i wszystkie języki w miecze? Niech ta broń, którą na świat zsyła rozgniewany Bóg, ma charakter gniewu, ponieważ *przychodzi On z gwałtowną wichurą, rozwala skały, burzy je z trzaskiem i płomieniem ognia*. Owszem, jest oczywiście pożądane i stosowne, by nauki, które są instrumentem mądrości, miały charakter *Boskiej obecności, która przychodzi w łagodnym powiewie wiatorku, bez wrzawy i hałasu*. I nie ma niczego bardziej stosownego, niż żeby pobożni i mądrzy mężczyźni spoglądali w stronę wejścia, zasłaniając swoje twarze, i uważnie obserwowali, co pozytywnego z tej czy drugiej strony przyniesie Boży powiew. Komeński robi aluzję do pobytu Eliasza w jaskini na Bożej górze Choreb, dokąd przedostał się, uciekając przed gniewem Jezabel (inni stosują nazwę Izabel), por. 1 Krl 19,11–13: „Wyjdź i stań na górze przed Jahwe. Oto przechodził Jahwe. Wielki, silny wicher, rozrywający góry i łamiący skały, szedł przed Jahwe, ale Jahwe nie był w wicherze. Po wicherze przyszło trzęsienie ziemi, ale Jahwe nie był w trzęsieniu ziemi. Po trzęsieniu ziemi pojawił się ogień, ale Jahwe nie był w ogniu. Po tym ogniu dał się słyszeć szmer delikatnego powiewu. Gdy go posłyszał Elias, zasłonił płaszczem swoją twarz, wyszedł i stanął u wejścia groty....” (Komenský, *Objasnění pansofických pokusů* kap. XVII, 2010: 123–124 i 176).

²¹ Chodzi w najprostszym skrócie o proroctwo dotyczące odnowy politycznej samodzielności narodu czeskiego, następnie o ważne kwestie związane z niepodległością państwową, a także i o swobody wyznaniowe (por. Komenský 1650/1970: 71-75).

²² Komeński już w swoich czasach trafnie przepowiedział, że nastaną kiedyś takie czasy, kiedy skarby świata będą przydatne wszystkim, a nie tylko będą korzyścią – jak to było czynione – dla kilku pojedynczych osób lub wąskiej grupy ludzi. Narysowana została przez niego wizja przyszłości, by wszyscy mogli swobodnie istnieć, żyć i działać w warunkach trwałego pokoju i wzajemnej przyjaźni oraz by być zadowolonym, ze spełnionej ścieżki edukacyjnej.

i potwierdziły to wydarzenia zarówno z 1918, jak i z 1968, i 1989 roku. Można by spróbować zadać pytanie, czy naród czeski mógłby być dzisiaj *światłem* dla innych narodów?! W tym celu koniecznie warto jeszcze raz zastanowić się nad tym wspaniałym dziedzictwem i uświadomić sobie odpowiedzialność, jaka na nas ciąży, i zgodnie z testamentem *Kšaftu*, prosić Pana, by udzielił nam Swojej miłości i błogostawieństwa.

Bibliografia

- Beneš Vladimír, 2006: *Génius Jan Amos Komenský*, [w:] *Sanquis* č. 45, s. 42. Wyd. Audabiac, Praha.
- Bydžovská Marie, 2013: *Odkaz Jednoty bratrské*, [w:] *Demokratický střed(t), Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě*, roč. II., č. 5, s. 20–21, Wyd. 1 prosinec.
- Chlup Otokar, 1959: *Nový obraz Komenského*, [w:] *Archiv pro bádání a díle JAK*, sv. XVIII.
- Duchovní odkaz Jana Amose Komenského* 2002. Wyd. Mezinárodní škola Zlatého Růžového Kříže Lectorium Rosicrucianum s hlavním sídlem v Haarlemu – Nizozemsko, Centrum Praha.
- Floss Pavel, 2005: *Poselství J.A. Komenského současné Evropě*. Wyd. Nakladatelství Soliton, Brno.
- Hábl Jan, 2015: *Aby člověk neupadl v nečlověka. Komenského pedagogická humanizace jako antropologický problém*. Nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec.
- Hořtichová Petra: *Boj se, neboj se*.
www.cb.cz/praha2/old/kazani/Z103_Komensky.doc
- Komeński Jan Amos, 1964: *Pisma wybrane*, tłum. K. Remerowa, oprac. B. Suchodolski. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Komenský Jan Amos, 1970: *Dvojí poselství k českému národu [Kšaft / Smutný hlas]* Nakladatelství Vyšehrad, Praha.
- Komenský Jan Amos, 1972: *Štěstí národa (Gentis felicitas)*, [w:] *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*, sv. VI., Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Komenský Jan Amos 1978: *Kšaft umírající matky, jednoty bratrské*. DJAK 3, 1978, s. 593-614, Praha.
- Komenský Jan Amos, 1992: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Nakladatelství Svoboda, Praha.
- Komenský Jan Amos, 2010: *Přehrada pansofie; Objasnění pansofických pokusů*. Přel. M. Klosová. Wyd. Nakladatelství Academia, Praha.
- Komenský Jan Amos, 2014: *Cesta světla (výbor z díla Komenského s uvedením spisů: Cesta světla, Anděl míru, Štěstí národa, Věječka moudrosti)*. Wyd. Nakladatelství Almi, Blansko.
- Kumpera Jan: *Poselství J.A. Komenského pro vzdělanost a humanitu dneška*.
- Mahler Zdeněk, 2006: *Komenský a Masaryk*, [w:] *Sanquis* č. 45, s. 58. Wyd. Audabiac, Praha.

- Patočka Jan, 1997, 1998, 2003: *Komeniologické studie I, II, III*. Vyd. Oikoymenh, Praha.
- Pavlas Petr, 2015: *Trinus liber Dei: Komenského místo v dějinách metaforiky knihy*. Vyd. Nakladatelství Pavel Mervart, Červený Kostelec.
- Siatkowski Janusz, Basaj Mieczysław, 1991: *Česko-polský slovník*. Vyd. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Ukielski Paweł, 2007: *Aksamitny rozwód – rola elit politycznych w procesie podziału Czechosłowacji*. Vyd. Instytut Jagielloński oraz Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.

Źródła internetowe:

- https://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/show_html.php?id=157174
www.cb.cz/praha2/old/kazani/Z103_Komensky.doc
<http://www.vaclavhavel-library.org/>
<https://www.youtube.com/watch?v=i3OK650epuo>